

**Mevsûatu usûlî'l-fikri's-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî.
Hatice Nebrâvî (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2008), 5 cilt, 3134 sayfa.**

Mawsûatu Usûli al-fikr al-Siyâsî wa'l-Ijtimâ'î wa'l-Iktisâdî

Doç. Dr. Mehmet Ali Çalgan

Adıyaman Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Hadis Anabilim Dalı
Adıyaman/Türkiye
mehmetcalgan@gmail.com

Adıyaman University
Faculty of Theology
Department of Hadith
Adıyaman/Turkiye
<https://orcid.org/0000-0002-5780-5067>
<https://ror.org/02s4gkg68>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Types	Kitap Tanıtımı Book Review
Geliş Tarihi Received	11 Nisan April 2025
Kabul Tarihi Accepted	02 Mayıs May 2025
Yayın Tarihi Published	30 Haziran June 2025
Yayın Sezonu Pub Date Season	Haziran June 2025
Sayı Issue	43
Sayfa Pages	89-95

Atıf | Cite as

Çalgan, Mehmet Ali. "Mevsûatu usûlî'l-fikri's-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî. Hatice Nebrâvî (Kâhire: Dâru's-Selâm, 2008), 5 cilt, 3134 sayfa.". *Usul İslam Araştırmaları Dergisi* 43 (Haziran 2025), 89-95.

<https://doi.org/10.56361/usul.1674162>

İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın | Published by

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İstanbul Sabahattin Zaim University

Telif Hakkı | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır.

Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmemekte olup yalnızca literatür taramasına dayanmaktadır; çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulmuş, tüm kaynaklar kaynakçada belirtilmiştir.
This study does not require ethics committee approval and is based solely on a literature review; scientific and ethical principles have been followed throughout the study, and all sources are listed in the references (Mehmet Ali Çalgan).

Yapay Zeka Kullanımı | Use of Artificial Intelligence

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. | No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Öz

Güncel ve toplumsal hadis yorumculuğu günümüzde yapılacak hadis araştırmalarında öncelikli bir konu olarak görünmektedir. Günümüzde hazırlanacak kapsamlı hadis şerhlerinin zamanımızın ihtiyaçları ve meseleleri istikametinde bir tasnife tabi tutulmasının gerekli olduğu açıktır. Hatice Nebrâvî isimli araştırmacı tarafından telif edilen Mevsûatu usûli'l-fikr es-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî min neb'î's-sünneti's-şerîfe ve hedyi'l-hülefâi'r-râşidîn isimli, 2003 senesinde birinci baskısı, 2008 senesinde ise ikinci baskısı gerçekleştirilen beş ciltlik eser ictimâî, idârî ve iktisâdî konularda vârid olan hadisleri ilgili sosyal bilimler ışığında muasır bir tasnife göre bir araya getirmiştir. Mezkûr eser bu yönüyle, bu amaçla hazırlanmış olan en kapsamlı ve ciddi çalışma olarak tebâruz etmektedir. Çalışmanın asıl amacı hadislerin günümüz sosyal bilimlerine uygun çağdaş bir tasnifle araştırmacılara takdim edilmesidir. Eserde toplam 14,800 hadis tasnif edilmiş bir şekilde bulunmaktadır. Bu hadisler Müttakî el-Hindî'nin (öl. 975/1567) Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl isimli eserinin incelenmesi yoluyla seçilmiştir. Kitapta her alt başlıkta, hadislerden önce Kur'an-ı Kerim'den o bölümle ilgili ayetlerin gösterilmesi, ayrıca konuyla ilgili güncel kaynaklar ışığında kısa bir giriş yapılması, okuyucuya kapsamlı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Güncel Yorum, Toplumsal Şerh, Mevsûatu usûli'l-fikr.

Abstract

The contemporary and social interpretation of hadith seems to be a prioritized topic in today's hadith studies. It is obvious that the comprehensive hadith interpretations to be prepared today should be subjected to a classification in accordance with today's needs and issues. The five-volume work named Mawsûatu usûlî'l-fiqr al-siyâsî wa'l-ictimâ'î wa'l-iktisâdî min nab'î al-sunnat al-sharîfah wa hedyi al-hulafa al-râshidîn by the researcher Khadija Nabrâwî, which was first published in 2003 and second published in 2008, collects the hadiths narrated on social, administrative, and economic issues according to a contemporary classification in the perspective of the relevant social sciences. In this regard, this work stands out as the most complete and critical work prepared for this purpose. The main purpose of the work is to present the hadiths to researchers with a modern categorization in accordance with today's social sciences. The work contains a total of 14.800 hadiths in a classified form. These hadiths were selected from al-Muttaqî al-Hindî's (d. 975/1567) Kenz al-'ummâl fî sunnî al-aqwâl wa al-ef'âl. Each chapter is presented with the related verses from the Qur'ân before the hadiths, and a brief introduction in the light of contemporary sources provides the reader with a more comprehensive perspective on the subject.

Keywords: Hadith, Contemporary Commentary, Social Commentary, Mawsûatu usûlî al-fiqr.

موسوعة أصول الفكر السياسي والاجتماعي والاقتصادي

صخلملا

يبدو أن شرح الحديث النبوي المعاصر والاجتماعي من الموضوعات ذات الأولوية في البحث الحديثي اليوم، ومن الواضح أن الشروح الحديثية الشاملة التي يتم إعدادها اليوم ينبغي أن تخضع لتصنيف يتمشى مع احتياجات العصر وقضاياها، وقد صدرت الطبعة الأولى من كتاب "موسوعة أصول الفكر السياسي والاجتماعي والاقتصادي من نبع السنة الشريفة وهدى الخلفاء الراشدين"، في عام 3002م في خمسة مجلدات، وقد جمعت الأحاديث النبوية في القضايا الاجتماعية والإدارية والاقتصادية وفق تصنيف معاصر في ضوء العلوم الاجتماعية ذات الصلة. وفي هذا الصدد، يبرز العمل المذكور أعلاه كأكثر الأعمال -التي أعدت لهذا الغرض- شمولاً وجديّة. والغرض الرئيسي من هذا العمل هو تقديم الأحاديث النبوية للباحثين بتصنيف معاصر يتناسب مع العلوم الاجتماعية المعاصرة. ويحتوي العمل على ما مجموعه 008,41 حديث في شكل مصنف. وقد اختيرت هذه الأحاديث من خلال تحليل كتاب كنز العمال للمتقي الهندي (ت 7651/579). وفي كل باب فرعي من أبواب الكتاب تُعرض الآيات القرآنية المتعلقة بذلك الباب قبل الأحاديث، مع مقدمة موجزة في ضوء المصادر الحديثية حول الموضوع تعطي القارئ نظرة أشمل. تاملكتا يبحاثملا : ركفلا لوصاً عوسوم، يعامتجالا ريسقتلا، رصاعملا ريسقتلا، ثيدحلا

Hadislerin günümüz meseleleriyle irtibatlandırılarak ve çağdaş kavramlar kullanılarak yorumlanması ve bu süreçte ilgili diğer ilim dallarından da istifade edilmesi günümüz hadis araştırmalarında oldukça önem arz eden bir araştırma sahasını teşkil etmektedir. Bilindiği üzere hadis kaynaklarının tasnif usülleri, yazıldıkları dönemlerin tarihi şartlarını yansıtan bir mahiyet arz ederler. Günümüzde hazırlanacak kapsamlı hadis şerhlerinin de zamanımızın ihtiyaçları ve meseleleri istikametinde bir tasnife tabi tutulması gerekmektedir.¹ Bu yazıda böyle bir gayeyle hazırlanmış olan önemli ve kapsamlı bir çalışmayı tanıtmak ve kısaca değerlendirmekte fayda mülhaza edilmektedir. Hatice Nebrâvî isimli araştırmacı tarafından telif edilen *Mevsûatu usûli 'l-fıkr es-siyâsî ve 'l-ictimâî ve 'l-iktisâdî min neb 'i 's-sünneti 'ş-şerîfe ve hedyi 'l-hülefâi 'r-râşidîn* isimli ve 2003 senesinde birinci, 2008 senesinde ise ikinci baskısı gerçekleştirilen beş ciltlik eser,² isminden de anlaşılacağı üzere, ictimâî, idârî ve iktisâdî konularda vârid olan hadisleri ilgili sosyal bilimlerin ışığında muasır bir tasnife göre bir araya getirmiştir. Mezkûr eser bu yönüyle, bu amaçla hazırlanmış olan en kapsamlı ve ciddi çalışma olarak tebâruz etmektedir.

İlgili çalışmada hadisler herhangi bir yoruma tâbi tutulmamıştır. Çalışmanın asıl amacı hadisleri günümüz sosyal bilimlerine uygun çağdaş bir tasnifle araştırmacılara takdim etmektir. Araştırmacılara düşen ise bu eserden istifade ederek ilgilendikleri konudaki hadisleri, güncel meseleleri yansıtan başlıklar altında bir arada bulmak suretiyle günümüz meselelerine ışık tutacak ve çözüm üretecek bir şekilde disiplinlerarası bir yaklaşımla yorumlamaya çalışmaktır. Bu bakımdan Nebrâvî'nin çalışması, güncel ve toplumsal hadis şerhçiliği araştırmaları için önemli bir altyapı görevi üstlenmiştir.

Nebrâvî'nin bahse konu çalışmasına *et-Tasnîf fi 's-sünneti 'n-nebeviyyeti ve ulûmihâ* isimli, 1932-2003 seneleri arasında hazırlanmış üç bin beş yüz civarın-

1 Bu hususa Uluslararası İslâmî Düşünce Enstitüsü başkanı Tâhâ Câbir el-Ulvânî ve Hayri Kırbasoğlu gibi araştırmacılar işaret etmişlerdir. Kırbasoğlu konuyla ilgili kitabında, Yılmaz ise doktora tezinde örnek bir güncel tasnif paylaşmışlardır. Yılmaz'ın paylaştığı tasnif sadece iktisadî hayata dair olup *Economic Teaching of Prophet Muhammad* isimli bir araştırmaya dayanmaktadır. Mezkûr kitap *H. Peygamber'in (sav) İktisadî Öğretileri* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiştir. *Hadislerle İslam* isimli çalışmada da yeni bir tasnif denemesi görülmektedir. bk. Hayri Kırbasoğlu, *Sünneti Çağa Taşımak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021), 317-326; Yusuf Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul (İstanbul: Nisa Yayıncılık, 2016), 106; Hayati Yılmaz, *Toplunun İslami Yapılanmasında Sünnet* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 139-142; Komisyon, *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015); Muhammad Akram Khan, *H. Peygamber'in (sav) İktisadî Öğretileri*, çev. Elif Beyza Demirtaş (İstanbul: Türkiye İktisadî Girişim ve İş Ahlâkî Derneği, 2017).

2 Hatice Nebrâvî, *Mevsûatu usûli 'l-fıkr es-siyâsî ve 'l-ictimâî ve 'l-iktisâdî min neb 'i 's-sünneti 'ş-şerîfe ve hedyi 'l-hülefâi 'r-râşidîn* (Kahire: Dârü's-Selâm, 2008).

da hadis çalışmasını konu alan eserinde Haldun Ahdeb isimli hadis araştırmacısı dikkat çekmiştir. Ahdeb kitabının *Nebevî Sünnette Bilgi ve Medeniyetin Araştırılması* başlıklı bölümünde ilk olarak 1989 senesinde Amman'da gerçekleştirilen *es-Sünnetu'n-nebeviyye ve menhecuhâ fî binâi'l-marîfe ve'l-hadâra* isimli ilmî toplantının iki cilt hâlinde basılan tebliğler kitabına, ikinci sırada Yusuf Kardâvî'nin *es-Sünnetu masdaran li'l-marîfe ve'l-hadâra* isimli çalışmasına, üçüncü sırada ise incelediğimiz esere yer vermiştir.³ Ahdeb, Nebrâvî'nin çalışmasını ilmî, muasır, kapsamlı, titiz ve dikkatli olması sebebiyle takdir etmiştir.

Eserde toplam 14,800 hadis tasnif edilmiş bir şekilde bulunmaktadır. Bu hadisler Müttakî el-Hindî'nin (ö. 975/1567) *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-aşkâle ve'l-ef'âl* isimli eserinin incelenmesi yoluyla seçilmiştir. Esere bir takdim yazısı yazan Mısır eski İktisat Bakanı Hasan Abbas Zeki, Nebrâvî'nin şu anda üniversitelerde iktisat, idare ve toplum bilimleri fakültelerinde okutulan konuları kapsayan bir çalışma hazırladığını ve bu sayede İslam'ın insan hayatının tüm alanlarını düzenleyen bir dünya görüşüne sahip olduğunu ortaya çıkardığını belirtmiştir.⁴

Müellif çalışmasının mukaddimesinde Müslümanların, zaman ne kadar değişse de, insanlığa her zaman faydalı olacak ve yaşanan asra uygun bir şekilde takdim edilebilecek zengin bir mirasa sahip olduklarını ve hazırladığı çalışma sayesinde araştırmacıların iktisat, idare ve toplumsal konularla ilgili hadislerin çoğunu hazır bir şekilde bulabileceklerini kaydeder.⁵ Nebrâvî çalışmada mükerrer ve birbirine benzeyen hadisleri çıkardığını, ayrıca sıhhat açısından sorunlu hadislere de zorunlu olmadıkça yer vermediğini ve izahı gereken kelime ve kavramları açıkladığını bildirir.⁶ Yazar kitabının başında siyasî, iktisâdî ve ictimâî alanlarda İslamî yöntemle çağdaş yöntemlerin mukayesesine dair geniş bir değerlendirme de yapar.⁷

Çalışma başlıca üç ana bölümden müteşekkildir. Birinci bölüm siyasî, iktisâdî ve ictimâî alanlarda İslamî düşüncenin dayanaklarına ayrılmıştır. Bu bölümde adalet, şûra, eşitlik, hürriyet, toplumsal barış ve merhamet kavramının kapsamı konuları ele alınmıştır. İkinci bölüm İslamî bir ülkenin özelliklerine ayrılmıştır. Bu bölümde yönetim, ekonomi ve toplum düzeniyle alakalı konular ele alınmıştır. Üçüncü bölüm

3 Haldun Ahdeb, *et-Tasnîf fi's-sünneti'n-nebeviyyeti ve ulûmihâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Reyhân, 1427/2006), 1/469-471.

4 Nebrâvî, *Mevsûatu usûlî'l-fikrî's-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî*, 1/7-8.

5 Nebrâvî, *Mevsûatu usûlî'l-fikrî's-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî*, 1/11-12.

6 Yazar bir konuda başka hadis bulunmazsa birbirini takviye eden bazı zayıf hadislere istisnai olarak yer verdiğini de kaydeder. Nebrâvî, *Mevsûatu usûlî'l-fikrî's-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî*, 1/16-17.

7 Nebrâvî, *Mevsûatu usûlî'l-fikrî's-siyâsî ve'l-ictimâî ve'l-iktisâdî*, 1/18-33.

ise uluslararası münasebetlere ayrılmıştır. Bu bölümde ise diplomasi ve cihad konuları incelenmiştir. Her alt bölümde bir kural olarak önce Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili içerdiği esaslar ilgili ayet-i kerimeler verilmek suretiyle ortaya konmaktadır. Ardından muasır ilimlerden de istifade ile konuyla ilgili bir mukaddime paylaşılır. Üçüncü olarak, kitabın asıl konusu olan, ilgili hadislerin alt başlıklar hâlinde tasnif edildiği bölüme geçilir. Çalışmada böyle bir uygulamaya gidilmesi takdire şayandır. Zira hadislerden önce Kur'an-ı Kerim'deki bakış açısının gösterilmesi, ayrıca konuyla ilgili güncel kaynaklar ışığında kısa bir giriş yapılması okuyucuya ilgili konuda daha kapsamlı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Yazar hadislerin tahririnde genelde temel hadis kaynaklarına işaret eder. Ancak bazı hadislerde birincil kaynaklar yerine Heysemî'nin (ö. 807/1405) *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id* ve Münzirî'nin (ö. 656/1258) *et-Tergîb ve't-terhîb* isimli eserleri gibi ikincil kaynaklara atıf yaptığı görülmektedir. Mesela kitabın adaletle ilgili bölümünde yer alan ve üç özelliği (kendi aleyhine de olsa adalet, herkese selamı yayma ve darlıkta da olsa cömertlik) kendisinde toplayan bir kişinin imanını kemale erdireceğinin bildirildiği ikinci hadiste kaynak olarak anılan iki esere işaret edilmiştir.⁸ Halbuki bu hadis *Sahîh-i Buhârî*'de yer alan bir hadis⁹ olup doğrudan bu aslı kaynağa işaret edilmesi daha münasip olacaktır. Her hadisin sonunda söz konusu hadisin *Kenzü'l-'ummâl*'deki numarasına da işaret edilmiştir. Kitapta sadece merfu hadisler yer almayıp mevkuf hadislere de yer verilmiştir.

Sonuç olarak, tanıtmaya çalıştığımız *Mevsûatu usûli'l-fikri's-siyâsi ve'l-ictimâi ve'l-iktisâdî* adlı çalışma ciddi bir emeğin ve sünneti asrın idrakine uygun bir şekilde takdim etme fikrinin bir mahsulü olması hasebiyle hadis araştırmacılarının bilmesinde fayda olan kayda değer bir eserdir. Mezkûr eser bizâtihi güncel ve toplumsal hadis yorumları içermese de bu tür yorumların yapılabilmesine imkân sağlamaktadır. Aslında sadece çağdaş bir tasnifin yapılması bile bir ölçüde, zımnen hadis yorumu olarak değerlendirilebilir. Hadis araştırmacılarına düşen, vakıayı dikkate alarak, ilgili hadislerden istifadeyle öncelik arz eden toplumsal meselelere dair güncel yorumlar geliştirmek ve böylece Müslümanların ilerlemesine katkı sağlamaktır.

8 Nebrâvî, *Mevsûatu usûli'l-fikr es-siyâsi ve'l-ictimâi ve'l-iktisâdî*, 1/47.

9 Buhari, "İman", 18.

Kaynakça

- Ahdeb, Haldun. *et-Tasnîf fî's-sünneti'n-nebeviyyeti ve ulûmihâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Reyhan, 1427/2006.
- Karadâvî, Yusuf. *Sünneti Anlamada Yöntem*. çev. Bünyamin Erul. İstanbul: Nisa Yayıncılık, 2016.
- Khan, Muhammad Akram. *Hz. Peygamber'in (sav) İktisadi Öğretileri*. çev. Elif Beyza Demirtaş. İstanbul: Türkiye İktisadî Girişim ve İş Ahlâkı Derneği, 2017.
- Kırbaçoğlu, Hayri. *Sünneti Çağa Taşımak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021.
- Komisyon. *Hadislerle İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Nebrâvî, Hatice. *Mevsûatu usûli'l-fikri's-siyâsi ve'l-ictimâi ve'l-iktisâdî min neb'i's-sünneti's-şerîfe ve hedyi'l-hülefâi'r-râşidîn*. Kahire: Dâru's-Selâm, 2008.
- Yılmaz, Hayati. *Toplumun İslami Yapılanmasında Sünnet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

